

ANETA ARKUSZEWSKA

University of Rzeszów, Poland

ORCID iD: 0000-0003-1323-4490

POJĘCIE „OSOBA NIEPEŁNOSPRAWNA” NA GRUNCIE KONSTYTUCJI RP

THE CONCEPT OF "*DISABLED PERSON*" UNDER THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF POLAND

ABSTRACT

Objectives: The Constitution of the Republic of Poland does not define the concept of "disabled person" or "disability". These are ambiguous terms referring to various functional limitations that appear in every population of people in the world. The aim of the article is to determine whether the current concept of "disabled person" included in the Constitution of the Republic of Poland is correctly formulated, or whether this term is incompatible with, or even deviates from, applicable social standards, which are aimed at integrating and not stigmatizing and separating such people, which should result in its amendment by adopting the term "person with a disability".

Material and methods: The basic research method used in the article is the dogmatic and legal method, which involves the interpretation of regulations based on commonly used methods of interpreting normative texts, mainly linguistic and functional interpretation. The comparative method was also used to present the non-uniform formulation of the phrase "disability" in selected constitutions of European countries.

Results: It was indicated that there is a need to reorient the phrase "disabled person" to the concept of "person with disability" in the Polish legal system. However, to do this, it would be necessary to start with the Constitution, which uses the term "disabled person" but also the anachronistic phrase "disability".

Conclusions: Consequently, both phrases should be replaced with a concept that will be consistent with the expectations of people with disabilities, giving them a sense of dignity and social acceptance, and at the same time will be consistent with current social standards in order to integrate rather than stigmatize and separate such people.

STRESZCZENIE

Cel pracy: Konstytucja RP nie definiuje pojęcia *osoby niepełnosprawnej* ani *niepełnosprawności*. Są to określenia wieloznaczne, odnoszące się do różnych ograniczeń funkcjonalnych, które pojawiają się w każdej populacji ludzi na świecie. Celem artykułu jest ustalenie, czy obecne pojęcie *osoba niepełnosprawna* ujęte w Konstytucji RP jest prawidłowo sformułowane, czy może jednak termin ten nie przystaje, a wręcz odstaje od obowiązujących standardów społecznych, które nakierowane są na integrowanie, a nie stygmatyzowanie i separowanie takich osób, co powinno skutkować jego nowelizacją, poprzez przyjęcie określenia „osoba z niepełnosprawnością”.

Materiał i metody: Podstawową metodą badawczą zastosowaną w artykule jest metoda dogmatyczno – prawna polegająca na wykładni przepisów w oparciu o powszechnie stosowane metody wykładni tekstów normatywnych, głównie wykładni językowej i funkcjonalnej. Została też wykorzystana metoda komparatystyczna, celem przedstawienia niejednolitego sformułowania zwrotu *niepełnosprawność* w wybranych konstytucjach państw europejskich.

Wyniki: Wskazano, że potrzebna jest reorientacja sformułowania *osoba niepełnosprawna* na pojęcie *osoba z niepełnosprawnością* w polskim systemie prawnym. Jednak aby to zrobić należałoby zacząć od ustawy zasadniczej, która posługuje się pojęciem *osoba niepełnosprawna* ale też anachronicznym sformułowaniem *inwalidztwo*.

Wnioski: W konsekwencji oba zwroty powinny zostać zastąpione pojęciem, które będzie zgodne z oczekiwaniami osób z niepełnosprawnościami, dając im poczucie godności i akceptacji społecznej, a jednocześnie będzie zgodne z obecnymi standardami społecznymi w celu integrowania, a nie stygmatyzowania i separowania takich osób.

KEYWORDS: *disabled person, person with a disability, Constitution of the Republic of Poland, Convention on the Rights of Persons with Disabilities, disablement*

SŁOWA KLUCZOWE: *osoba niepełnosprawna, inwalidztwo, osoba z niepełnosprawnością, Konstytucja RP, Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych*

WPROWADZENIE

Artykuł 69 Konstytucji RP stanowi, że *osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczaniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej*. W literaturze i orzecznictwie wskazuje się, że przepis ten nie jest źródłem praw podmiotowych, ale określa beneficjentów (tj. osoby niepełnosprawne) działań państwa w zakresie udzielania pomocy w zabezpieczaniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej takich osób (Garlicki, Derlatka, 2016, s. 741; Ślebzak, 2016, s. 11; Florczak – Wątor, 2023, s. 74; TKz 20 grudnia 2012 r., K 28/11; 549607; TKz 7 lipca 2015 r., K 47/12;1281803; TKz 8 czerwca 2016 r., K 37/13;1456498). Konstytucja RP nie definiuje pojęcia *osoby niepełnosprawnej* ani *niepełnosprawności*. Są to określenia wieloznaczne, odnoszące się do różnych ograniczeń funkcjonalnych, które pojawiają się w każdej populacji ludzi na świecie. W poszukiwaniu rozumienia tego pojęcia sięga się do orzecznictwa, ustawodawstwa krajowego i międzynarodowego, a także do doktryny (TKz 13 maja 2009 r., Kp 2/09, OTK ZU nr 5/A/2009, poz. 66), co oznacza, że pojęcie to jest pojęciem zastanym, tj. ukształtowanym w doktrynie prawniczej i orzecznictwie, należące do dorobku danej kultury prawnej, a przejęte do tekstu przez ustrojodawcę (Wronkowska, 2018, s. 14; Garlicki, 2016, s. 131; Piotrowski, 2016;

por. też orzeczenie TK z 7 lipca 2015 r., K 47/12, w którym przyjęto, że pojęcie osoby niepełnosprawnej, traktuje się jako pojęcie autonomiczne).

Co istotne doktryna, posługuje się różnymi terminami synonimicznymi, takimi jak: inwalidztwo (Giełda, 2015, s. 23-24), niesprawność (Giełda, 2015, s. 27; Grabowski, Milewska, Stasiak, 2007, s. 33), osoba niesamodzielna (Syryt, 2018), osoba z niepełnosprawnością (Galasiński, 2013, s. 1-6; Trębicka – Postrzygacz 2017, s. 41 i n.; Giełda, 2015, s. 24-26), osoba dotknięta niepełnosprawnością (doznająca niepełnosprawności), czy sprawny inaczej (Ślebioda, 2013, s. 410, która zwraca uwagę, że czasem eufemizm mający zastąpić określenie, które może być stygmatyzujące, ma bardziej negatywny wydźwięk i odbiór niż samo słowo, które zastępuje; Żuchowska – Skiba, 2020, s. 81). Sama zaś Konstytucja RP posługuje się również terminem *inwalidztwo* (art. 67).

Na tle tych różnych terminów coraz częściej zaczyna dominować pogląd, że pojęcie *osoba niepełnosprawna* powinno zostać zastąpione pojęciem *osoba z niepełnosprawnością*. Jak wskazuje się w literaturze, użycie formy przymiotnika jest tutaj istotne, gdyż przypisujemy danej osobie znamię niepełnosprawności, która ją stygmatyzuje. Natomiast kiedy używane jest pojęcie *osoby z niepełnosprawnością*, forma rzeczownika nie określa cechy, a tylko jedną z okoliczności życia. Taki zabieg językowy jest daleki od negatywnego naznaczania danej osoby i staje się tylko informacją o jej statusie (Galasiński, 2013, s. 5; Giełda, 2015, s. 25).

Celem artykułu jest ustalenie, czy obecne pojęcie *osoba niepełnosprawna* ujęte w Konstytucji RP jest prawidłowo sformułowane, czy może jednak termin ten nie przystaje, a wręcz odstaje od obowiązujących standardów społecznych, które nakierowane są na integrowanie, a nie stygmatyzowanie i separowanie takich osób, co powinno skutkować jego nowelizacją, poprzez przyjęcie określenia *osoba z niepełnosprawnością*.

Podstawową metodą badawczą zastosowaną w artykule jest metoda dogmatyczno-prawna polegająca na wykładni przepisów zgodnie z powszechnie stosowanymi metodami wykładni tekstów normatywnych, głównie wykładni językowej i funkcjonalnej. Została też wykorzystana metoda komparatywna, celem przedstawienia niejednolitego sformułowania zwrotu *niepełnosprawność* w wybranych konstytucjach państw europejskich.

POJĘCIE „NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI” W WYBRANYCH KONSTYTUCJACH PAŃSTW EUROPEJSKICH

Europejskie regulacje konstytucyjne posługują się różnymi określeniami pojęcia *niepełnosprawność*. Większość z nich operuje pojęciem *osoba niepełnosprawna*, ale pojawiają się również takie terminy, jak: *inwalidztwo*, *osoby zdrowotnie upośledzone*, *osoby dotknięte chorobą* lub *osoby cierpiące na nieuleczalne choroby fizyczne i psychiczne*.

Pojęciem *osoby niepełnosprawne* niektóre z dodatkami *fizycznie i psychicznie* (tj. *osoby niepełnosprawne fizycznie i psychicznie*), posługują się np. Konstytucja Republiki Estonii z 28 czerwca 1992 r. (*Riigi Teataja* (RT) nr 26 z 6 lipca 1992 r., poz. 349) [§ 28 ust. 3 *rodziny z dziećmi i osoby niepełnosprawne są pod szczególną opieką państwa i samorządów lokalnych*], Konstytucja Rumunii z 21 listopada 1991 r. (Monitorul Oficial al României cz. I, nr 767 z 31 października 2003 r.) [art. 50 *osoby niepełnosprawne korzystają ze szczególnej opieki, państwo zapewnia realizację ogólnokrajowej polityki równości szans, zapobiegania i leczenia niepełnosprawności, mającej na celu efektywny udział osób niepełnosprawnych w życiu społecznym, szanując prawa i obowiązki przysługujące ich rodzinom i opiekunom*, art. 49 ust. 2 *państwo przyznaje zasiłki dla dzieci oraz inne środki pomocy w opiece nad dzieckiem chorym lub niepełnosprawnym*], Konstytucja Republiki Bułgarii z 12 lipca 1991 r. („*Državen Vestnik* (DV), Nr 56 z 13 lipca 1991 r.) [art. 48 ust. 2 *państwo tworzy warunki realizacji prawa do pracy dla osób niepełnosprawnych fizycznie i psychicznie* i art. 51 ust. 3 *osoby w podeszłym wieku, nieposiadające rodziny i niebędące w stanie utrzymać się z własnych zasobów, jak również osoby niepełnosprawne fizycznie i psychicznie, znajdują się pod szczególną ochroną państwa i społeczeństwa*], Konstytucja Republiki Słowenii z 23 grudnia 1991 r. (*Uradni list Republike Slovenije* (Ur.l.RS) 1997, nr 42 z 17 lipca 1997 r.) [art. 52 ust. 1 *osobom niepełnosprawnym zapewnia się, zgodnie z ustawą, zabezpieczenie egzystencji i przysposobienie do pracy*, ust. 2 *dzieci niepełnosprawne pod względem rozwoju fizycznego lub umysłowego oraz inne osoby niepełnosprawne w stopniu znacznym mają prawo do edukacji i szkolenia umożliwiającego aktywne życie w społeczeństwie*], Federalna Ustawa Konstytucji Republiki Austrii z 1 października 1920 r. (*Bundesgesetzblatt*, nr 43/2011. T.) [art. 7 ust. 1 *nikt nie może być pokrzywdzony z powodu swojej*

niepełnosprawności. Republika (władze federalne, krajowe i lokalne) zobowiązuje się do równego traktowania osób pełnosprawnych i niepełnosprawnych we wszystkich dziedzinach życia codziennego, Konstytucja Grecji z 9 czerwca 1975 r. (<https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/grecja.html>) [art. 21 ust. 3 państwo troszczy się o zdrowie obywateli i podejmuje szczególne środki w celu ochrony młodzieży, osób w podeszłym wieku, niepełnosprawnych oraz udziela opieki ubogim, art. 21 ust. 6 osoby niepełnosprawne mają prawo korzystać ze środków zapewniających im samowystarczalność, aktywność zawodową oraz udział w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym kraju], Konstytucja Republiki Tureckiej z 18 października 1982 r. (*Resmi Gazete* Nr 17844, przyjeta w referendum w dniu 7 listopada 1982 r. *Resmi Gazete* Nr 17863) [art. 50 warunki pracy osób niepełnoletnich i kobiet, a także osób niepełnosprawnych fizycznie i psychicznie są objęte szczególną ochroną, art. 61 państwo podejmuje środki w celu otoczenia opieką osób niepełnosprawnych oraz zapewnia im pomoc w procesie adaptacji do życia społecznego], Konstytucja Hiszpanii z 27 grudnia 1978 r. (*Boletín Oficial del Estado*, nr 311 z 29 grudnia 1978 r. z najnowszą nowelizacją tego artykułu z 15 lutego 2024 r. Ref. BOE-A-2024-3099) [art. 49 ust 1 osoby niepełnosprawne korzystają z praw przewidzianych w niniejszym tytule w warunkach rzeczywistej i skutecznej wolności i równości. Szczególną ochronę niezbędną do wykonywania tego świadczenia reguluje ustawa, art. 49 ust. 2 władza publiczna będzie promować politykę gwarantującą pełną autonomię osobistą i włączenie społeczne osób niepełnosprawnych w powszechnie dostępnych środowiskach. Podobnie będą zachęcać do udziału swoje organizacje, na warunkach określonych przez prawo. Szczególna uwaga zostanie poświęcona specjalnym potrzebom kobiet i nieletnim niepełnosprawnym], Konstytucja Republiki Chorwackiej z 22 grudnia 1990 r. (*Narodne novine* 2001 nr 41 (z 7 maja) [art. 57 słabym, niedołączonym i innym obywatelom, którym nie zapewniono opieki ze względu na bezrobocie lub niezdolność do pracy, Republika zapewnia prawo do pomocy w zaspokojeniu podstawowych potrzeb życiowych. Republika przywiązuje szczególną wagę do ochrony osób niepełnosprawnych i ich włączenia w życie społeczne, art. 64 młodzież, matki i osoby niepełnosprawne mają prawo do szczególnej ochrony pracy], Konstytucja Wielkiego Księstwa Luksemburga z 17 października 1868 r. (<https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/constitution/1868/10/17/n1/consolide/20200519>) [art. 11 ust. 5 ustawa reguluje, co się tyczy zasad, zabezpieczenie

społeczne, ochronę zdrowia, prawa pracowników, walkę z ubóstwem i integrację społeczną obywateli dotkniętych niepełnosprawnością], czy Konstytucja Republiki Włoskiej z 22 grudnia 1947 r. (*Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana*, nr 298) [art. 38 *niezdolni do pracy i niepełnosprawni mają prawo do edukacji i przysposobienia zawodowego*], przy czym Konstytucja Grecji zawiera również pojęcie osoby cierpiące na nieuleczalne choroby fizyczne i psychiczne (art. 21 ust. 2 *rodziny wielodzietne, inwalidzi wojenni i czasu pokoju, ofiary wojny, wdowy i sieroty wojenne, jak również osoby cierpiące na nieuleczalne choroby fizyczne i psychiczne mają prawo do szczególnej opieki ze strony państwa*), Konstytucja Chorwacji wprowadza określenie *osoba niedołączna*, zaś Konstytucja Słowenii zawiera pojęcie *poważnie upośledzone osoby* (art. 52 *dzieci dotknięte upośledzeniem fizycznym lub umysłowym oraz inne poważnie upośledzone osoby mają prawo do nauki i przysposobienia do prowadzenia czynnego życia społecznego*). W Konstytucji włoskiej pojęcie *minorati* może oznaczać zarówno osobę upośledzoną, ułomną, jak i niepełnosprawną.

Konstytucja Republiki Finlandii z 11 czerwca 1999 r. (*Finlands Författningssamling* z 17 czerwca 1999 r., nr 731, s. 1633–1654) [§ 17 *prawa osób używających języka migowego oraz tych, które z powodu swojego inwalidztwa potrzebują pomocy w mówieniu lub tłumaczeniu, gwarantuje ustawa, § 6 nikt, bez uzasadnionej przyczyny, nie może być traktowany inaczej niż inni z powodu płci, wieku, pochodzenia, języka, religii, przekonań, poglądów, stanu zdrowia lub inwalidztwa ani z żadnego innego powodu odnoszącego się do jego osoby*], Konstytucja Republiki Islandii z 17 czerwca 1944 r. (<https://biblioteka.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/islandia.html>) [art. 76 *każdy ma zagwarantowaną przez ustawę niezbędną opiekę na wypadek choroby, inwalidztwa, niedołączstwa spowodowanego starością, bezrobocia i podobnych okoliczności*] i Konstytucja Republiki Albanii z 21 października 1998 r. (<https://qbz.gov.al/preview/635d44bd-96ee-4bc5-8d93-d928cf6f2abd>) [art. 59 ust.1 pkt e *państwo, w granicach swoich konstytucyjnych kompetencji i posiadanych środków oraz dla wsparcia inicjatywy i odpowiedzialności prywatnej, zmierza do: troski i opieki nad osobami starszymi, sierotami i inwalidami* oraz art. 59 ust.1 pkt f *zapewnienia zdrowotnej rehabilitacji, specjalnego kształcenia przystosowawczego oraz integracji ze społeczeństwem osób niepełnosprawnych, jak i do systematycznego poprawiania ich warunków życia*] – używają określenia *inwalidztwo*

lub *inwalidzi*, choć konstytucja albańska posługuje się też pojęciem *osoby niepełnosprawne*. Również nasza konstytucja w art. 67 (*obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego*) posługuje się pojęciem *inwalidztwo*.

Konstytucja Republiki Czeskiej z 16 grudnia 1992 r. (*Sbírka zákonů České republiky*, nr 1/1993) jako jedna z nielicznych używa zwrotu *osoby zdrowotnie upośledzone* [art. 29 ust. 2 Karty Podstawowych Praw i Wolności *osoby zdrowotnie upośledzone mają prawo do szczególnej ochrony stosunków pracy i do pomocy w przygotowaniu do zawodu*], a Konstytucja Republiki Słowackiej z 1 września 1992 r. (*Zbierka zákonov Slovenskej republiky*: nr 244 z 1998 r., nr 9 z 1999 r., nr 90 z 2001 r., nr 140 z 2004 r., nr 323 z 2004 r., nr 463 z 2005 r., nr 92 z 2006 r., nr 210 z 2006 r., nr 100 z 2010 r.) wprowadziła pojęcie *osoby dotknięte chorobą* [art. 38 ust. 1 *kobiety, młodzież i osoby dotknięte chorobą mają prawo do zwiększonej ochrony zdrowia podczas pracy oraz do zindywidualizowanych warunków pracy* i ust. 2 *młodzież i osoby dotknięte chorobą mają prawo do zindywidualizowanej ochrony w stosunkach pracy i do pomocy w przygotowaniu się do zawodu*].

Reasumując, należy zauważyć, że w konstytucjach poszczególnych krajów europejskich nie istnieje homogeniczne pojęcie *niepełnosprawności*. Większość regulacji posługuje się terminem *osoba niepełnosprawna*, jednak inne ustawodawstwa operują nazewnictwem odbiegającym od tegoż sformułowania, odnosząc się do aspektu medycznego, tj. fizycznego i psychicznego jednostki.

POJĘCIE „NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ” W AKTACH PRAWNYCH I W DOKTRYNIE

Pojęcie *niepełnosprawność* jest używane stosunkowo od niedawna. Zaczęto posługiwać się nim po II wojnie światowej w USA, następnie w Wielkiej Brytanii, a także pozostałych państwach Europy. Obecnie pojęcie *niepełnosprawność* służy do określenia osób, które wcześniej były nazywane m.in. kalekami, kuterkami, czy ślepcami (Garbat, 2007, s. 95 i n.; Zajac, 2023, s. 12). Używanie takich określeń miało pejoratywny wydźwięk. Pojawienie się pojęcia *niepełnosprawności* przyczyniło się do tego, że definiując osoby dotknięte pewnymi ograniczeniami, zaczęto pomijać aspekty medyczne, natomiast starano się uwypuklić kontekst społeczny. Dzięki temu uniknięto różnicowania tych osób ze względu na posiadane schorzenia (Zajac, 2023, s. 12).

W aktach prawnych definicje *niepełnosprawności* związane są z charakterem regulowanej materii. Jest to zabieg uzasadniony, albowiem Konstytucja RP nakazuje władzom publicznym udzielać osobom *niepełnosprawnym* efektywnej pomocy, która w różnych dziedzinach życia społecznego powinna przybierać różne formy (TK z 7 lipca 2015 r., K 47/12).

Poszczególne akty prawne o charakterze międzynarodowym, odnoszące się do *osób niepełnosprawnych*, zostały przedstawione przez M. Jankowską (Jankowska, 2011/2012, s. 24–45). W tym miejscu należy tylko zasygnalizować kilka z nich, oraz akty prawne o zasięgu krajowym, a także pojęcie *osoby niepełnosprawnej* definiowane w literaturze przedmiotu.

Najistotniejszą regulacją polską jest ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób *niepełnosprawnych* (Dz. U. z 2024 r., poz. 44 ze zm.), która posługuje się pojęciem *osoba niepełnosprawna*, wskazując w art. 1, że osoby, *których niepełnosprawność została potwierdzona orzeczeniem*:

1. *o zakwalifikowaniu przez organy orzekające do jednego z trzech stopni niepełnosprawności określonych w art. 3, lub*
2. *o całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy na podstawie odrębnych przepisów, lub*
3. *o niepełnosprawności, wydanym przed ukończeniem 16 roku życia – nazywa się osobami niepełnosprawnymi, zaś pojęcie niepełnosprawność*

zdefiniowane zostało w art. 2 pkt 10 tejże ustawy i jest to *trwała lub okresowa niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodująca niezdolność do pracy*. Mimo że Konstytucja RP używa sformułowania *osoba niepełnosprawna*, to – jak wskazano wyżej – termin *inwalidztwo* nadal figuruje w Konstytucji RP (art. 67), co jest niezrozumiałe, gdyż Konstytucja RP została uchwalona po ustawie z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Kurowski, 2014, s. 19).

Należy również zwrócić uwagę na uchwałę Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. – Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (M. P. Nr 50, poz. 475), która stanowi o *osobach niepełnosprawnych* w § 1, stwierdzając, że są to *osoby, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi, dodając, że mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji*. Warto jednak zauważyć, że w Biuletynie Informacji Publicznej Rzecznika Praw Obywatelskich informacja o tejże Karcie poprzedzona jest określeniem *Karta praw osób z niepełnosprawnością*, co sugeruje, że taka nomenklatura stosowana jest zarówno przez organy państwowe, jak i liczne organizacje pozarządowe, np. Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną, Koalicję na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością, Polskie Forum Osób z Niepełnosprawnościami itd.

Wśród dokumentów o charakterze międzynarodowym wskazuje się przede wszystkim na Deklarację Praw Osób Niepełnosprawnych, przyjętą 9 grudnia 1975 r. przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych (3447 (XXX)) oraz Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku w dniu 13 grudnia 2006 r., podpisaną przez Polskę w dniu 30 marca 2007 r., a ratyfikowaną w dniu 15 czerwca 2012 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169). W Deklaracji określono, że *osoba niepełnosprawna* to każda osoba, która w wyniku deficytu swoich fizycznych lub umysłowych zdolności, wrodzonych lub nabytych, nie jest w stanie zapewnić sobie, częściowo lub całkowicie, warunków

koniecznych do indywidualnego lub społecznego życia (Kurowski, 2014, s. 17–18; TK z 7 lipca 2015 r., K 47/12). Natomiast odnosząc się do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, wskazuje się, że polska wersja tłumaczenia jej nazwy budzi liczne kontrowersje, gdyż wersja angielska to: *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, a tłumaczenie na język polski nie odzwierciedla ściśle jej treści i to w zakresie tak istotnej kwestii, jaką jest określenie osób, których ten akt dotyczy (Batwicka – Szczyrba, Sylwestrzak, 2018, s. 152). Dosłowne brzmienie tytułu Konwencji to *Konwencja o prawach osób z niepełnosprawnościami*, w Polsce natomiast jest ona tłumaczona jako *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych*, co zapewne jest też nawiązaniem do nomenklatury przyjętej przez art. 69 Konstytucji RP.

Na marginesie warto tylko zauważyć, że w systemie prawnym istnieje też pojęcie *osoba ze szczególnymi potrzebami*, które zostało zdefiniowane w ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2240 ze zm. – art. 2 pkt 3; por. też art. 1 ust. 2 pkt 5 ustawy z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 977 ze zm. i art. 7 ust. 4, art. 9 ust. 1 i art. 34 ust. 2 ustawy z 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, t.j. Dz. U. 2024 r., poz. 725 ze zm.). W literaturze wskazuje się, że *osoby ze szczególnymi potrzebami identyfikowane są w przeważającej mierze jako osoby z różnorodnymi niepełnosprawnościami. Sama ustawa odwołuje się do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. Jednak nie należy osób ze szczególnymi potrzebami utożsamiać wyłącznie z osobami z niepełnosprawnościami. Na ogół osoby z niepełnosprawnościami będą osobami ze szczególnymi potrzebami, ale nie wszystkie osoby ze szczególnymi potrzebami są osobami z niepełnosprawnościami. Pojęcie osób ze szczególnymi potrzebami zbliżone jest do pewnego stopnia do określenia osób doświadczających ograniczeń funkcjonalnych zawartych w dyrektywie 2019/882 z 17 kwietnia 2019 r. w sprawie wymogów dostępności produktów i usług (Dz. Urz. UE L 151, s. 70, zwana dyrektywą EAA). Choć dyrektywa EAA nakierowana jest na zapewnienie dostępności produktów i usług co do zasady dla osób z niepełnosprawnościami, wskazuje, że może przynieść korzyść również innym osobom, które doświadczają ograniczeń funkcjonalnych, takim jak osoby starsze, kobiety w ciąży czy osoby podróżujące z bagażem* (Roszewska, Zdrożny, 2021, art. 2, 3.2).

Doktryna podaje wiele definicji *niepełnosprawności* i *osoby niepełnosprawnej*. Są to pojęcia niejednoznaczne, rozpatrywane wielopłaszczyznowo, z punktu widzenia tych dziedzin nauk (Urbanowicz, 2012, s. 443–457; Kurowski, 2014, s. 14–21; Sierpowska, Kogut, 2010, s. 32–35; Giełda, 2015, s. 20), które za przedmiot badań stawiają sobie właśnie zjawisko *niepełnosprawności*. Istnieje kilka modeli, na podstawie których definiuje się to pojęcie. Wyróżnia się modele: medyczny, społeczny (interaktywny) (Bieganowska, 2015, s. 26 i n.; Kurowski, 2014, s. 14; Barnes, Mercer, 2008, s. 7 i n.; Karaś, 2012, s. 20–33; Trzyma, 2015, s. 78–79; Twardowski, 2018, s. 97–114; Konarska, 2019, s. 73–122; Bieleń, Dobrowolski; Clapton, Fitzgerald, 1997; Dirth, Branscombe, 2017; Stojkow, Żuchowska-Skiba, 2015, s. 141–154; Waszczak, 2000, s. 89–99; Zając, 2023, s. 12–13; Giełda, 2015, s. 20), prawny (Piasecki, Sępnia, 1998, s. 8–9), psychologiczny (Konarska, 2019, s. 19–52), a także biopsychospołeczny (Wyczęsany, 2002, s. 75–91; Zając, 2023, s. 13; Giedrojc, 2020, s. 21), skandynawski (Zając, 2023, s. 13; Giedrojc, 2020, s. 20), a nawet – choć już wyparty – model religijny (Ślebioda, 2017). Nie analizując poszczególnych modeli niepełnosprawności, należy wskazać, że definicja tego pojęcia sformułowana przez Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych w art. 1 *do osób niepełnosprawnych zalicza się te osoby, które mają długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, umysłową, intelektualną lub w zakresie zmysłów co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym, na zasadzie równości z innymi osobami* wydaje się najbardziej trafna, ponieważ opisując w sposób właściwy aspekt medyczny niepełnosprawności, koncentruje się jednak na jej aspekcie społecznym (Kurowski, 2014, s. 18).

Warto zauważyć, że w literaturze zaczyna przeważać pogląd o reorientacji nomenklatury używanej dla określenia *osób niepełnosprawnych* na *osoby z niepełnosprawnością*, co jest zgodne z wiernym tłumaczeniem ww. Konwencji, ale i zmianą postaw i zachowań wobec tej grupy społecznej w celu jej integracji ze społeczeństwem. Taka zmiana powinna dotyczyć właśnie sposobu określania tych osób, ale i ich postrzegania (Waszczak, 2000, s. 95).

REORIENTACJA POJĘCIA OSOBA „NIEPEŁNOSPRAWNA”

Jak wskazano wyżej, od kilku lat zarówno w literaturze, jak i w debacie społecznej, zaczyna dominować pogląd o potrzebie reorientacji pojęcia *osoba niepełnosprawna* na zwrot *osoba z niepełnosprawnościami*. Przyjmuje się, że *osoba niepełnosprawna* to tylko na pozór pojęcie identyczne z pojęciem *osoba z niepełnosprawnością*, bowiem analiza semantyczna obu określeń prowadzi do wniosku, że pierwsze z nich definiuje podmiot poprzez niepełnosprawność, podczas gdy drugie umiejscawia niepełnosprawność jako *differentia specifica* tej osoby (Galasiński, 2013, s. 5; Batwicka-Szczyrba, Sylwestrzak, 2018, s. 152; Kurowski, 2014, s. 21). Stosowanie pojęcia *osoba niepełnosprawna* zamyka taką osobę w jej niepełnosprawności, konstruuje ją jako osobę o jednej właściwości, a tą właściwością jest właśnie niepełnosprawność, co nosi znamiona stygmatyzacji (Galasiński, 2013, s. 5; Giełda, 2015, s. 26), sugerując nieprzydatność społeczną (zatarcie ról społecznych, jakie ta osoba może pełnić (Giełda, 2015, s. 26), a zarazem stanowiąc istotną okoliczność w identyfikowaniu takiej osoby (Bańko, Linde-Usienkiewicz, Łaziński, 2020, s. 13–14; Bober-Kotarbińska, 2023, s. 26). Założenie takie może prowadzić do naruszenia godności ludzkiej – akcentując jedną z jej cech osobistych (Bober-Kotarbińska, 2023, s. 27). E. Zakrzewska-Manterys twierdzi, że określenie *niepełnosprawność* w latach 70. XX w. stanowiło *dziwaczny neologizm*, wprowadzony, aby podkreślić różnice między ludźmi. Termin ten, choć pozornie neutralny, oznaczał sytuację niemożności swobodnego pełnienia funkcji społecznych czy prowadzenia samodzielnej egzystencji przez osoby mające deficyty fizyczne, zmysłowe czy umysłowe (Zakrzewska-Manterys, 2016, s. 19 i n.; Raclaw, Szawarska, 2018, s. 32). W rezultacie termin ten skupiał się wyłącznie na deficycie, ograniczeniach i stanowił etykietkę przysłaniającą osobę, która była nią oznaczona (Żuchowska-Skiba, 2020, s. 78). Nowe sformułowanie – *osoba z niepełnosprawnością* – jest wynikiem zmian, jakie dokonały się w postrzeganiu takich osób we współczesnych społeczeństwach i pojawieniem się postaw integracyjnych w miejsce separacyjnych, co przyniosło zarówno większe zrozumienie, jak i akceptację osób z niepełnosprawnościami, powodując zmianę w sposobie ich postrzegania, a w konsekwencji wpłynęło na sposób określania niepełnosprawności (Ostrowska, 2013, s. 82 i n.; Żuchowska-Skiba, 2020, s. 78).

W literaturze wskazuje się, że pojęcie *osoba z niepełnosprawnością* daje możliwość pojmowania niepełnosprawności jako zjawiska zmiennego i wynikającego z *barier mentalnych i faktycznych, jakie otaczają daną osobę* i przenosi punkt ciężkości z upośledzenia w znaczeniu medycznym na pokonywanie barier (Giełda, 2015, s. 25; Mikołajczyk, 2012, s. 134). Poza tym używanie nazwy dysfunkcji na określenie osoby z taką dysfunkcją depersonifikuje, przysłania osobę jako podmiot (Kurowski, 2014, s. 21), tym bardziej że język w użyciu nie tylko reprezentuje rzeczywistość, lecz także, co kluczowe, ją konstruuje (Galasiński, 2013, s. 6). Jak już wskazano wyżej, w angielskim tytule Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities*), pojawia się właśnie sformułowanie *osoby z niepełnosprawnościami*. Podczas procesu ratyfikacji przez Polskę Konwencji wielokrotnie pojawiały się postulaty przetłumaczenia jej tytułu jako *Konwencja o prawach osób z niepełnosprawnościami* (Kurowski, 2014, s. 21), co stanowiłoby wyraz podmiotowego i wielowymiarowego podejścia do każdej osoby ludzkiej (Batwicka-Szczyrba, Sylwestrzak, 2018, s. 152).

Zmianę nomenklatury opisującej niepełnosprawność wiąże się też z ruchem zapoczątkowanym w Stanach Zjednoczonych *People First* (tj. Przede wszystkim ludzie), który rozpoczął działalność w 1974 r. Podstawowe postulaty tego ruchu odnoszą się do ogólnospołecznych przekonań na temat niepełnosprawności. Organizatorom tego ruchu zależało na podkreśleniu, że niepełnosprawność może być cechą życia człowieka, nie jest natomiast podstawowym elementem jego człowieczeństwa; jednostka nie powinna więc być oceniana tylko przez pryzmat jednej ze swoich właściwości (Muca, 2018, s. 153; Borowska-Beszta, 2012, s. 162–164). Celem było zatem reformułowanie określeń niepełnosprawności, by wzmocnić pozycję osób z niepełnosprawnościami i położyć nacisk na ich indywidualność i podmiotowość, a nie na niepełnosprawność (Żuchowska-Skiba, 2020, s. 79). Ruch ten zakładał wzmoczoną aktywność osób z niepełnosprawnościami na gruncie społecznym, zabieranie głosu we własnym imieniu, sojusze osób pełnosprawnych i niepełnosprawnych w walce z opresją norm i stereotypów, pozbawiających osoby nie w pełni sprawne możliwości uczestniczenia w życiu publicznym (Muca, 2018, s. 153). Działania te doprowadziły do upowszechnienia określenia *osoba z niepełnosprawnością* w miejsce

terminów skupiających się wyłącznie na niepełnosprawności lub jej rodzaju, np. niepełnosprawny, niesłyszący. W wyniku tych zmian w odniesieniu do osób z niepełnosprawnościami zaczęto używać języka, w którym rzeczownik poprzedza określenie wskazujące na niepełnosprawność, np. osoba z niepełnosprawnością wzroku (Żuchowska-Skiba, 2020, s. 79–80).

M. Łaziński wskazał, analizując wyrażenie *osoba z niepełnosprawnością*, że nazwa ta realizuje gramatyczny schemat destygmatyzacji przeniesienia podstawowej informacji z rzeczownika »inwalida« najpierw na przymiotnik, a potem na wyrażenie przyimkowe. Wyrażenie to jest prostą kalką składni angielskiej »with disabilities«, pojawia się w większości języków europejskich, np. niem. »mit Behinderung«, franc. »avec handicap«. Schemat gramatyczny odsuwania informacji na coraz bardziej odległą pozycję składniową ma pokazać, że niepełnosprawność jest tylko jedną z cech osoby, a nie jej »kluczową determinantą« (Łaziński, 2021; Dązbłaż, Firaza-Ciupa, Kurowski, Przybysz-Przybyszewski, Zbieranek, 2022, s. 7–8).

Warto również wskazać na badania przeprowadzone w tym zakresie przez D. Żuchowską – Skibę, mające na celu ustalenie tych określeń niepełnosprawności, które zdaniem osób z niepełnosprawnościami są stygmatyzujące i wykluczające je ze społeczeństwa. Celem badania było odtworzenie relacji między określeniami niepełnosprawności a poczuciem odczuwanego wykluczenia badanych z głównego nurtu życia społecznego (Żuchowska-Skiba, 2020, s. 83–88). Jak wskazała autorka, większość badanych preferowała określenia, które w pierwszej kolejności skupiały się na osobie, takie jak: *osoba z niepełnosprawnością*, *osoba z niepełnosprawnością ruchu*, *wzroku*, *sluchu*, *umysłową*, *intelektualną*, *rozwojową*, *osoba niepełnosprawna*. Respondenci oceniali je jako pozytywne i mniej stygmatyzujące niż inne określenia niepełnosprawności obecne w dyskursie społecznym. I choć w konsekwencji przeprowadzone badania pokazały, że same określenia niepełnosprawności miały znacznie mniejszy wpływ na poczucie wykluczenia niż samoocena badanych oraz ich przekonania odnośnie do nastawienia otoczenia społecznego wobec osób z niepełnosprawnościami, to jednak były istotne dla tej grupy społecznej, co wskazuje, że język nader trafnie odzwierciedla postawy społeczeństwa i jest doskonałym wskaźnikiem zarówno świadomości jednostkowej, jak i społecznej (Żuchowska-Skiba, 2020, s. 88).

Warto też wskazać na projekt pt. *Opracowanie projektu ustawy wdrażającej Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych* (Dązbłaż, Firaza-Ciupa, Kurowski, Przybysz-Przybyszewski, Zbieranek, 2022) nt. *Przegląd terminologii stosowanej w różnych aktach prawnych, odnoszącej się do niepełnosprawności lub jej rodzajów, pod kątem spójności i zgodności z Konwencją ONZ o prawach osób niepełnosprawnych oraz propozycje zmian aktów prawnych ujednolicające i dostosowujące tę terminologię* rekomendujący ujednoczenie krajowych aktów prawnych odnoszących się do niepełnosprawności lub jej rodzajów, pod kątem spójności i zgodności z *Konwencją o prawach osób niepełnosprawnych*, gdzie zgłoszono postulat zmiany nomenklatury dotyczącej osób niepełnosprawnych na pojęcie: *osoby z niepełnosprawnością*.

PODSUMOWANIE

Z przedstawionej powyżej analizy doktryny i regulacji prawnych jednoznacznie wynika, że potrzebna jest reorientacja sformułowania *osoba niepełnosprawna* na pojęcie *osoba z niepełnosprawnością* w polskim systemie prawnym. Jednak aby to zrobić, należałoby zacząć od ustawy zasadniczej, która posługuje się pojęciem zastanym *osoba niepełnosprawna* ale też anachronicznym sformułowaniem *inwalidztwo*. W konsekwencji oba zwroty powinny zostać zastąpione pojęciem, które będzie zgodne z oczekiwaniami osób z niepełnosprawnościami, dając im poczucie godności i akceptacji społecznej, a jednocześnie będzie zgodne z obecnymi standardami społecznymi w celu integrowania, a nie stygmatyzowania i separowania takich osób.

REFERENCES

- Bańko, M., Linde-USienkiewicz, J., Łaziński M. (2020). *Rekomendacje dotyczące języka niedyskryminującego na Uniwersytecie Warszawskim*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Barnes, C., Mercer, G. (2008). *Niepełnosprawność*. Warszawa, Key Concepts.
- Batwicka-Szczyrba, M., Sylwestrzak, A. (2018). Instytucja ubezwłasnowolnienia w perspektywie unormowań Konstytucji RP oraz Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. *Gdańskie Studia Prawnicze*, 40.
- Bieganowska, A. (2015). *Przekaz medialny w modyfikowaniu postaw studentów pedagogiki wobec niepełnosprawności*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Bieleń, A., Dobrowolski, W. *Raport na temat interaktywnych modeli niepełnosprawności i możliwości ich adaptacji w warunkach polskich*. Dobre Kadry. Centrum badawczo-szkoleniowe. Pobrano z http://www.glusiwpracy.dobrekadry.pl/dokumenty/Raport-interaktywne_modele.pdf (dostęp: 5.07.2024).
- Bober-Kotarbińska, A. (2023). *Wyjątki i ograniczenia prawa autorskiego na rzecz osób niepełnosprawnych w kontekście praw człowieka i rozwoju technologii wspomagających*. Repozytorium Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego.
- Borowska-Beszta, B. (2012). *Niepełnosprawność w kontekstach kulturowych i teoretycznych*. Kraków, Impuls.
- Clapton, J., & Fitzgerald, J. (1997). *The History of Disability: A History of Otherness*. Renaissance Universal. Pobrano z https://www.ru.org/index.php/human-rights/315-the-history-of-disability-a-history-of-otherness?utm_source=chatgpt.com (dostęp: 10.02.2025r.).
- Dązbłaż, B., Firaza-Ciupa, K., Kurowski, K., Przybysz-Przybyszewski, T., Zbieranek, J. (2022). *Przegląd terminologii stosowanej w różnych aktach prawnych, odnoszącej się do niepełnosprawności lub jej rodzajów, pod kątem spójności i zgodności z Konwencją ONZ o prawach osób niepełnosprawnych oraz propozycje zmian aktów prawnych ujednolicające i dostosowujące tę terminologię*. Warszawa.
- Dązbłaż, B., Firaza-Ciupa, K., Kurowski, K., Przybysz-Przybyszewski, T., Zbieranek, J. (2022). *Projekt pt. Opracowanie projektu ustawy wdrażającej Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych o proponowanej nazwie: Ustawa o wyrównywaniu szans osób z niepełnosprawnościami wraz z Oceną Skutków Regulacji i uzasadnieniem, jak też propozycji zmian legislacyjnych podążających za nową ustawą, realizowany w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020, Oś Priorytetowa II Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Działanie 2.6 Wysoka jakość polityki na rzecz włączenia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych, współfinansowany z Europejskiego Funduszu Społecznego*. Warszawa.

- Dirth, T.P., & Branscombe, N.P. (2017). Disability Models Affect Disability Policy Support through Awareness of Structural Discrimination. *Journal of Social Issues*, 72(3), 413–442.
- Florczak-Wątor, M., A. Barczak-Oplustil, T. Sroka (red.) (2023). *Odpowiedzialność publicznoprawna. Tom 6, System Prawa Medycznego*. Warszawa, C. H. Beck.
- Galasiński, D. (2013). Osoby niepełnosprawne czy z niepełnosprawnością. *Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania*, 9 (4) , 3–6.
- Garbat, M. (2007). *Historia niepełnosprawności. Geneza i rozwój rehabilitacji, pomocy technicznych oraz wsparcia osób z niepełnosprawnościami*. Gdynia, Novae Res.
- Garlicki, L., Derlatka, M., L. Garlicki, M. Zubik (red.) (2016). *Konstytucja RP, t. II*. Warszawa, C. H. Beck.
- Giedroń, M. (2020). *Niepełnosprawność w Polsce w wymiarze politycznym i społecznym. Analiza wybranych zagadnień*. Warszawa, Difin.
- Giełda, M. (2015). Pojęcie niepełnosprawności. W: M. Giełda, R. Raszewska-Skałeczka (red.), *Prawno-administracyjne aspekty sytuacji osób niepełnosprawnych w Polsce*. Wrocław: E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Grabowski, J., Milewska, M., Stasiak, A. (2007). *Vademecum organizatora turystyki niepełnosprawnych*. Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Turystyki i Hotelarstwa w Łodzi.
- Jankowska, M. (2011/2012). Prawa osób niepełnosprawnych w międzynarodowych aktach prawnych. *Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania*, 1 (1), 24–45.
- Karaś, M. (2012). Niepełnosprawność, od spojrzenia medycznego do społecznego i Disability Studies. *Przegląd Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny*, 4, 2–33.
- Klimczuk, A. (2013). Osoby niepełnosprawne i ich sytuacja na krajowym rynku pracy. W: Klimczuk A., Siedlecki M., Sadowska P., Sydow M. *Niepubliczne agencje zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Możliwości i dylematy rozwoju w sektorze porządkowym*. Fundacja Pomocy Matematykom i Informatykom Niepełnosprawnym Ruchowo, Warszawa – Białystok, Fundacja SocLab.
- Konarska, J. (2019). *Niepełnosprawność w ujęciu interdyscyplinarnym*. Kraków, Oficyna Wydawnicza AFM.
- Kurowski, K. (2014). *Wolności i prawa człowieka i obywatela z perspektywy osób z niepełnosprawnościami*. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.
- Mikołajczyk, B. (2012). *Międzynarodowa ochrona praw osób starszych*. Warszawa, Wolters Kluwer.
- Muca, K. (2018). Niepełnosprawność jako inność. Popularny dyskurs o braku sprawności w świetle kulturowych badań nad niepełnosprawnością. W: K. Olkusz, K. Maj (red.), *Ksenologie* (149– 167). Kraków, Ośrodek Badawczy Facta Ficta.
- Ostrowska, A. (2015). *Niepełnosprawni w społeczeństwie 1993–2013*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk.
- Piasecki, M., Stępiak, M. (1998). *Standardowe zasady wyrównywania szans osób niepełnosprawnych*. Lublin: Fundacja Fuga Mundi.

- Raław, M., Szawarska, D. (2018). Ukryte/niewidoczne niepełnosprawności a polityka tożsamości i etykietowania w życiu codziennym. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 14(3), 30–46.
- Roszevska, K., Zadrozny, J., K. Roszevska (red.) (2021). *Ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Komentarz*. Lex, Warszawa, Wolters Kluwer.
- Sierpowska, I., Kogut, A. (2010). *Status osoby niepełnosprawnej w polskim systemie prawa*. Wrocław, Wydawnictwo Gaskor.
- Stanowisko pisemne Polskiego Stowarzyszenia na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym w dokumencie: w sprawie analiz zgodności ustawodawstwa polskiego z postanowieniami Konwencji o prawach osób z niepełnosprawnościami opracowanych przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej z dnia 16 maja 2011 r.*
- Stanowisko Polskiego Stowarzyszenia na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym w sprawie wniosku o ratyfikację przez Polskę Konwencji ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami z dnia 5 stycznia 2012 r.*
- Stojkow, M., Żuchowska-Skiba, D. (2015). (Re)konstrukcja modelu społecznego – dyskursy o niepełnosprawności w internecie. W: B. Gąciarz, S. Rudnicki, D. Żuchowska-Skiba (red.), *Polscy (Nie)pełnosprawni. Pomiędzy deklaracjami a realiami* (141–154). Kraków: Wydawnictwo AGH.
- Syryt, A. (2018). Konstytucyjne podstawy ochrony osób niesamodzielnych. *Studia nad Rodziną UKSW*, 22(5), 13–32.
- Ślebioda, A. (2013). Stigmatized by the Language – Linguistic Labels of the Disabled People in Poland and the United States. *Journal of Education Culture and Society*, 2, 404–412.
- Ślebioda, A. (2017). Siloe, Betesda i Krzyż. Religijny model niepełnosprawności a postawa chrześcijańska – na przykładzie Edyty Stein. *Zeszyty Naukowe Centrum Badań im. Edyty Stein*, 18.
- Ślebioda, A. (2024). *Religijny model niepełnosprawności odbity w sadzawkach*. Pobrano z <http://feministkaducha.pl/sadzawka-robi-roznice/> (dostęp: 6.07.2024).
- Ślezbak, K., M. Safjan, L. Bosek (red.) (2016). *Konstytucja RP, t. I*. Legalis, Warszawa, C. H. Beck.
- Trębicka-Postrzygacz, B. (2017). O niepełnosprawności w definicjach i regulacjach prawnych w perspektywie inkluzji społecznej. *Student Niepełnosprawny. Szkice i Rozprawy*, 17(10), 41–53.
- Trzyma, A. (2015). Ewolucja pojęcia niepełnosprawności. W: M. Bosak (red.), *Prawo a niepełnosprawność. Wybrane aspekty* (78–89). Warszawa, C. H. Beck.
- Twardowski, A. (2018). Społeczny model niepełnosprawności – analiza krytyczna. *Studia Edukacyjne*, 48, 97–114.
- Urbanowicz, Z. (2012). Od interdyscyplinarnego do transdyscyplinarnego spojrzenia na niepełnosprawność. *Ogrody Nauk i Sztuk*, 2, 443–457.
- Waszczak, S. (2000). Stosunek społeczeństwa do osób niepełnosprawnych. *Problemy Polityki Społecznej*, 2, 89–99.

- Wyczesany, J. (2002). Biopsychospołeczna koncepcja niepełnosprawności i jej znaczenie dla funkcjonowania dziecka o specjalnych potrzebach edukacyjnych. W: Wyczesany J., Mikruta A. (red.), *Kształcenie zintegrowane dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych* (75–91). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Zajac, P. (2023). *Rola samorządu terytorialnego w wyrównywaniu szans osób z niepełnosprawnością w Polsce i Szwecji – analiza porównawcza*. Repozytorium Biblioteki Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.
- Zakrzewska-Manterys, E. (2016). Ludzie różnią się między sobą w piękny sposób. W: A. Fandrejewska, A. Suchcicki, J. Koral (red.), *Zrozum mnie i szanuj. Refleksje wokół niepełnosprawności intelektualnej* (19–41). Warszawa: Stowarzyszenie Rodzin i Opiekunów Osób z Zespołem Downa *Bardziej Kochani*.
- Żuchowska-Skiba, D. (2020). Wpływ języka na poczucie wykluczenia osób z niepełnosprawnościami. *Socjolingwistyka*, 34, 77–91.